

הרב יגאל קמינצקי

תגובה לסדרת מאמרים מאת הרב אליעזר מלמד בנושא הרקים¹

הקדמה

הרב אליעזר מלמד כתב סדרה של מאמרים בעיתון 'בשבע', על היחס לחרקים זעירים ועל חיוב בדיקת ירקות עליים. ברצוני לציין שאיני בא במאמר זה להתעמת עם **עצם** המסקנה של הכותב (אף שאני חלוק עליו מכול וכול, ועל כך יש לכתוב מאמר נפרד). ברצוני להתמקד בדרך הפסיקה כפי שהיא משתקפת מתוך המאמרים הנ"ל (בשל אורך המאמרים הבאתי רק חלק מן הציטטות תוך כדי התייחסות אליהן).

להלן חלק מן הנחות היסוד שהכותב מתבסס עליהן:

1. 'האחרונים' בדורות שלפנינו 'שהחמירו בשרצים קטנים, **מסתבר** שהתכוונו לשרצים גדולים יותר'.

2. 'מסתבר' שהם אסרו רק ירקות שהיו מצויים בהם הרבה יותר שרצים'.

3. פעם היו הרבה יותר חרקים מאשר בימינו.

4. בד"כ אין שרצים בשיעור של מיעוט מצוי.

5. אם לא מרגישים את טעם החרק, אין איסור מדאורייתא.

ברצוני להצביע על שתי בעיות עקרוניות העולות מתוך המאמרים הנ"ל:

1. פסיקת הלכה מבלי להכיר היטב את הנתונים בשטח.

2. חמור מכך, פסיקת הלכה על סמך **סברות עצמיות בלתי מוכחות** באופן שאינו עולה בקנה אחד עם דרך הפסיקה ההלכתית.

א. גודל החרקים שאסרו הראשונים

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

ערעור על מקורות המחמירים - אף שברור שיש מהאחרונים שהחמירו בשרצים קטנים, נראה שלא החמירו כדברי המחמירים בימינו, שכן **מסתבר** שהתכוונו באזהרותיהם לשרצים גדולים יותר, ולירקות שהיו מצויים בהם הרבה יותר שרצים.

1. המאמרים פורסמו בעיתון 'בשבע' לפני חג הפסח: 'המחלוקת על שרצים זעירים', עיתון 'בשבע', כ"א באדר ב' תשע"ט; 'שרצים זעירים הלכה למעשה', שם, כ"ט באדר ב' תשע"ט.

השגות:

1) היש לכותב מקור לפיו האחרונים החמירו רק בחרקים גדולים יותר מאלו המצויים בימינו?

להלן חלק ממקורות של ראשונים ואחרונים כאחד, הסותרים את דבריו לחלוטין וקובעים שהכוונה **לשרצים קטנים ביותר** שאומנם ניכרים לעין בלתי מזוינת. וזו לשון רש"י (עירובין כח ע"א):

...שרץ, לשון ש-רץ, דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא על ידי שירוצו וריחושו מפני קוטנו.

וזה לשון התוספות (פסחים כד ע"ב ד"ה צירעה):

ולשון שרץ דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא ע"י שירוצו מפני קטנו. התוספות מקשים על דברי רש"י ולבסוף מסכימים עם קביעתו זו. וזו לשון תשובת הרשב"א (ח"א סי' ערה):

...גם מה שאמרת בפולין... מצוי בהן במקום הרחש מקום שחור. וניכר ראשו של רחש וגופו אינו ניכר אלא מהפול בעצמו שמשונה קצת מהפול עצמו. אם אסור רחש זה אם לאו? תשובה: הרחש ההוא מיד נודע מקומו שמקומו משחיר וכלו הוא נברא וזה קטן מאד מאד... ומניחין על ציפורן האצבע והוא רוחש והולך ולפיכך במקום שמשחיר בפולין נוטלין קצת בעומק וזו היא בדיקתו והכשרו... גם הרשב"א אוסר נקודה שחורה שלא ניתן לזהותה כחרק אלא ע"י רחישתה. ומה שכתב שניכר ראשו של רחש, אין הכוונה שרואים ראש של חרק, דא"כ מדוע צריך לבדוקו שהוא נע ונד? ובע"כ שהראש ניכר הכוונה רק לנקודה שחורה. וכן פוסק כמותו השלחן ערוך (יו"ד סי' פד סעי' ו):

...ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה, והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם... דאסור כמו התולעת עצמו [תשובת הרשב"א ער"ה]. וזו לשון השל"ה (קדושת האכילה סי' קיג):

הכנימות הקטנות נקראות מילב"ן, רגילין להיות בימי קיץ בכל הפירות היבשות... והיא מילתא דשכיחא, וכמה פעמים אסרתי כל השוקא שמוכרים דברים אלו, מפני שהבודקם צריך להיות לו ראייה טובה ודקה, וכמה פעמים בדקו, ואמרו שאין שם מהם, ובא רואה אחר, והראה לכל איך שהם הרבה והרבה בלי ערך נעים ומתנודדים. על כן חל החיוב לראות אחר זה, שהוא איסורא דאורייתא. גם בדבריו רואים שהיו חרקים שעמדו במקומם וע"כ לא ניתן היה לזהותם, ורק לאחר שגרמו להם להתנועע, הכירו בזה שהם חרקים הנאסרים מדאורייתא. וזו לשון מהר"ם בן חביב בשו"ת 'קול גדול' (סי' ה):

...חומץ דרכו כשמתיישן לגדל תולעים דקים, והם דקים יותר מחוט השערה שאין בהם ממש, זולת הרחישה הניכרת בהם לאור השמש... מה שנראה מן המשנה ומן הגמרא ומן הפוסקים דבריה אפילו היא פחותה מן החרדל לוקה מן התורה, ואין חילוק אם היא דקה מחוט השערה או גסה מחוט השערה... וכן על תולעים

שבמשקים שהם קטנים כל כך עד שיש חשש שאפילו סינון המשקה בבגד צפוף לא יועיל להסרתן משום שהן עלולות לעבור בנקבי המסננת...
(2) כיצד הוא כותב 'מסתבר' שהאחרונים התכוונו באזהרותיהם לשרצים גדולים יותר, כשהוא בעצמו מביא רשימה של אחרונים שלפני דורנו שאסרו חרקים זעירים וקטנים מאוד?

ואלו דברי הר"א מלמד במאמר:

כמקור לדברי המחמירים אפשר להזכיר את דעת הרבנים לניאדו מארם צובא, שאסרו לאכול עלי גפנים, מחמת התולעים הזעירות שבהם. וכן פוסקים נוספים הזהירו מפני שרצים קטנים (מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול ה, לגבי תולעים שבחומץ; פרי חדש פד, לד, שהורה לבדוק עלים נגועים נגד השמש; חיד"א מחז"ב יורה דעה פד, כד; של"ה שער האותיות, קדושת האכילה יח, שהבודקים צריכים להיות בעלי ראייה טובה; בן איש חי צו, כז, שהזהיר שלא לאכול את עלי החסה משום שיש בהם שרצים רבים).

1. גודל החרקים שמצויים בחסה והתייחסות לדברי ה'חתם סופר' וה'משנה ברורה' כתוב במאמר של הר"א מלמד:

דוגמה לכך [שחכמים החמירו בחרקים גדולים דווקא] אפשר ללמוד מדרך לימודם בדברי ה'חתם סופר ומשנה ברורה' (תעג, מב), שכתבו: מצוי מאוד בימי פסח תולעים קטנים שאינם ניכרים לחלושי עין, על כן מי שאין לו אנשים מיוחדים בעלי יראה שיבדקנו כראוי, טוב יותר ליקח תמכא (חריין). המחמירים למדו מכך איסור גמור. אולם ה'חתם סופר' וה'משנה ברורה' דייקו בדבריהם, ודרשו שבעלי יראה שאינם חלושי עין יבדקו את החסה, אבל לא החליטו שבלא זאת יש איסור גמור.

השגה:

לצערי הכותב לא סיים לעיין לא בדברי ה'חתם סופר' ולא בדברי ה'משנה ברורה'. ואלו דברי ה'חתם סופר', או"ח סי' קלב, בשלמותם:

מי שאין לו אנשים מיוחדים מסוימים בעלי יראה הבודקים ומנקים אותם מרחש תולעים קטנים הנמצאים מאוד מאוד בימי פסח ואינם ניכרים לחלושי ראות, ע"כ מי שאין לו בביתו מי שיבדקנו כראוי טוב ליקח התמכא שקורין קריין שהוא נמנה שלישי במשנה [פסחים ל"ט ע"א] והחסה הוא הראשון ומצוה מן המובחר, חלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק משום קיום עשה דרבנן, דמרור בזה"ז דרבנן.

מדברי ה'חתם סופר' - 'תולעים קטנים הנמצאים מאוד מאוד... וחלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק' - משמע שמדובר במציאות של רוב חרקים בחסה, ובאיסור דאורייתא, ומי שאוכלה ללא בדיקה מדוקדקת עלול להתחייב בלאוין רבים. וע"כ גם בספק, אסור לאכל חסה זו, דספיקא דאורייתא לחומרא. האם אחר זה ניתן לומר כדברי הכותב של'חתם סופר' לא ברור אם יש איסור גמור!?

כנ"ל מדברי ה'משנה ברורה' (שם) הנסמכים על דברי ה'חתם סופר': 'כי חלילה להכשל בלאו משום קיום עשה דרבנן...!'

הסיבה לטעותו של הכותב היא לשון ה'חתם סופר' וה'משנה ברורה' שכתבו: 'טוב לאכל חריין' ולא **שחובה** לאכול חריין. לאחר שה'חתם סופר' כתב 'וחלילה להכשיל בלאו או בלאוין הרבה אפילו בספק...' - היש הוה אמינא שהוא כתב 'טוב' לאכול חריין, ללמדנו שאם הוא רוצה הוא יכול לאכול את החסה הזו? ובע"כ צ"ל שמה שכתבו ש'טוב' לאכול חריין, הכוונה היא שלמרות הבעייתיות המצויה בחריין, עדיף לאוכלו מאשר לא לאכול מרור כלל. ואלו הן הבעיות שבחריין:

(1) כך כותב ה'משנה ברורה':²

המרור הנהוג במדינתנו לאכול הוא תמכא (והוא חריין) ויש לזהר שלא לאכול אותו כשהוא שלם שכמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפותו הוא מזיק גדול ולכן צריך לפררו [בדומה ל'חכם צבי' סי' קיט: 'קורא אני על הקריין' סכנה ואין בו מצוה]...

(2) מצאנו ראשונים רבים הסוברים שתמכא הוא **ירק אחר**, ולא החריין.³

(3) ה'שלחן ערוך' מציין שהחריין הוא רק **'שלישי לפי הסדר שהם שנויים... ועיקר המצוה בחזרת'**.

לאור זאת כתבו ה'חתם סופר' וה'משנה ברורה' **טוב להידחק** לאכול תמכא, משלא לאכול מרור כלל, אבל ברור שלשיטתם יש **איסור חמור מדאורייתא** לאכול חסה זו ללא בדיקה מדוקדקת.

2. גודל החרקים בקמח ודרך ניפויים אז והיום

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

בנוסף לכך, **מסתבר** שגם בעלי היראה והראייה **לא מצאו את כל השרצים שהמחמירים מוצאים כיום**. כפי שמוכח מהיחס לקמח, שהמחמירים כיום דורשים את ניפוי בנפת משי (70 מש), ואילו עד לפני כחמישים שנה לא היו נפות משי בבתי היראים, וכל הגברים והנשים יראי השמיים היו מנפים את הקמח בנפות רגילות (כ-30 מש), כך שבפועל לא יכלו לנפות מהקמח שרצים זעירים אלו. לא זו בלבד, אלא שעד הדורות האחרונים השתמשו בקמח מלא, שכידוע חלקיקיו גדולים יותר ואינם עוברים בנפת משי 70 מש.

השגות:

1. אמת שיש כיום אמצעים המאפשרים לראות גם חרקים זעירים ביותר, אך איש אינו טוען לאסור חרקים אלו אם אינם ניכרים בעין בלתי מזוינת. אכן יש מחלוקת בדיון חרק מת הנראה כנקודה בלבד שלא ניתן לגרום לו לנוע, אם במקרה זה זיהוי בזכוכית מגדלת

2. משנה ברורה, סי' תעג, ס"ק לו.

3. רי"ף, פסחים יא ע"ב; רמב"ם פיהמ"ש פסחים פ"ב מ"ו; מהר"ם חלאווה פסחים לט ע"א; רא"ש, פסחים פ"ב סי' יט; סמ"ג, עשה מא.

אוסר אם לאו. אך לא על כך הדיון. חלק גדול מן החרקים נראים בעין בלתי מזוינת, ולכן ההנחיה לכתחילה היא להשתמש בנפת משי. ואין הכי נמי חרקים קטנים שאינם נראים בעין בלתי מזוינת אכן מותרים, כי 'לא ניתנה תורה למלאכי השרת'.
2. מניין לכותב שהשימוש בנפה עם חורים גדולים מתיר באכילה חרקים קטנים שעברו דרכה, אולי ההיתר היה רק לחרקים גדולים שלא עוברים בנפה זו?
וכן מצאנו שפסק ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' פד סעי' ה): 'תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו'. ועל כך פירש הש"ך (לשו"ע שם, ס"ק יד):
לשון הרא"ש שקורין מילוו"ן והיינו דוקא במילוו"ן שהם קטנים **שאי אפשר** לנפות הקמח **בנפה** וכברה כדי **שישארו התולעים למעלה** אבל ודאי אם נמצאו בקמח או בשאר דברים תולעים **גדולים** בענין שאפשר לבררם בנפה ובכברה או שאר דברים ודאי דהמאכל מותר וכדלקמן ס"ט בהג"ה.
רואים במפורש בדברי הש"ך שאסור להשתמש בנפה שעוברים דרכה חרקים קטנים, ומותר להשתמש בה רק אם ידוע שיש חרקים גדולים שאינם עוברים דרך חורי הנפה. וכן מצאנו שאסרו חרקים קטנים העוברים במסגרת שהחורים בה צפופים הרבה יותר. וכך כתב בספר 'בן אברהם' (בית הספק נ):
...שעשו תיקון **לבשל** החומץ ועי"כ אינם עוברים התולעים... כיון שהם דקים הרבה... אפי' אם היו מסננים **בבגד עב הרבה** ואפ"ה עוברים בו תולעים...
וכן כותב בשו"ת 'קול גדול' לעיל:
תולעים שבמשקים שהם קטנים כל כך עד שיש חשש שאפילו סינון המשקה בבגד צפוף לא יועיל להסרתן משום שהן עלולות לעבור בנקבי המסגרת...

3. מדוע לא הוזכרו בתלמוד ובראשונים פרטי ההלכות של בדיקת חרקים?

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

אף שלא כתבו זאת במפורש, כך מוכח מהתלמוד, הראשונים, הרמב"ם והשולחן ערוך, שלא הרחיבו בביאור דיני בדיקת השרצים לכל ירק ופרי באופן מפורט, כפי שהיה ראוי אם אכן מדובר בחובה שנועדה למנוע איסור תורה או דרבנן. הם גם לא קבעו הדרכות הכרחיות לבדיקת השרצים, כגון **שמבוגרים מעל גיל חמישים לא יבדקו הואיל ואינם יכולים לראות את השרצים הזעירים**, ושיקפידו לבדוק את השרצים על רקע **בצבע מנוגד**. וכן היו צריכים כל הפוסקים לכתוב בספריהם שהבדיקה תהיה **בשמש**, ולא בתוך הבתים שהיו אז **אפלוליים**, שכן **החלונות היו קטנים**.

השגה:

הכותב טוען שמהעובדה ש'התלמוד, הראשונים, הרמב"ם והשו"ע' לא פירטו את הלכות חרקים 'כפי שהיה ראוי' באיסורי דאורייתא או מדרבנן, ניתן להסיק שהם חולקים על דברי 'המחמירים' שהביא הכותב לעיל בסוגיית החרקים, ובהם הרבנים לניאדו מארם צובא; מהר"ם בן חביב; 'פרי חדש'; חיד"א, בספר 'מחזיק ברכה' (יו"ד סי' פד ס"ק כד);

של"ה, שער האותיות, וקדושת האכילה (אות יח); 'בן איש חי' (פ' צו אות כז). ויש לומר על דבריו:

- 1) בניגוד לדברי הכותב, **הראשונים וה'שלחן ערוך'** אוסרים חרקים, גם **קטנים ביותר**. וכפי שהבאתי לעיל - משמע שהם עצמם היו 'מהמחמירים'.
- 2) מדוע הכותב מתעלם מכל הקולמוסין שנשתברו והדיו הרב שנשפך, תוך פירוט רב בסוגיית החרקים, מראשוני האחרונים ועד לימינו אלו? האם ניתן לפסוק הלכה תוך התעלמות מדבריהם?
- 3) כך היא דרכה של תורה: הגמרא והראשונים הניחו את היסודות ההלכתיים, הרמב"ם וה'שלחן ערוך' סיכמו את ההלכות המרכזיות, וכל הפירוט נעשה ע"י האחרונים בהתאם לצורך, וההלכה נפסקה תוך עיון והתבוננות בדברי כולם (התלמוד והראשונים אינם ספר קיצורי הלכות!!).

4. מיומנות בודק החרקים וחזקתו

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

הם גם לא דרשו שמומחים יעסקו בבדיקה השרצים אלא הם סמכו על בדיקת כל אדם, בין איש בין אישה, בין צעיר בין מבוגר. **רק מי שנמצא חומט (לטאה קטנה לרס"ג, וחילזון לרש"י) במאכל שבדק איבד את חזקתו, כי הוא נראה לעיניים בבירור (שו"ע פד, יא).**

השגות:

1. מה הכותב רוצה להוכיח מחומט? אם כוונתו שגם אלו שאינם מבחינים בחרקים **הקטנים מעט מלטאה או חילזון, מותרים** בבדיקה וניתן לאכול את המאכל על סמך בדיקתם, והרי מדובר ב'פילים' הגדולים לאין ערוך מהחרקים היותר גדולים המצויים בירקות שאותם **כו"ע** אוסרים, כולל ה'שלחן ערוך' שאסר לעיל חרקים קטנים ביותר. גם הכותב בעצמו, שהוא מהמקלים, אוסר חרקים בגודל זה, וודאי הוא לא מתכוון להתיר בדיקה ע"י אנשים שאינם מזהים חרק הקטן מעט מחומט.
2. הכותב לא סיים לעיין בדברי השו"ע; וזו לשון ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' פד סעי' יא):
אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ **הנראה לעינים**, כגון **חומט**, אסור לאכול מבדיקתה. אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתליעים בתוך העלים, **שאינם נראים אלא לאחר שליכתן**, מותר לאכול מבדיקתה.
מסוף דברי ה'שלחן ערוך' משמע שאישה שבדקה, ונמצאו **תולעים קטנים** שניתן היה לזהותן לפני הבישול, **אסור** לאכול מהמאכל שבדקה. כלומר בדיקה מתרת רק למי שלא איבד את נאמנותו. וכן כותב הראב"ד ב'איסור משהו' (סי' ב):
בודקים, המאכילים ירקות, שנמצא אחריהן תולעת, אין דיניהם כחשודים וחזרתן קלה ואומר אני שאין דוחים אותם מבדיקה עד שימצאו אחריהם תולעת ג' פעמים כי אז הוחזקו בפושעים, אבל פעם ושתיים אינם אלא אונס ואנן סהדי שהם מתכוונים **לבדוק יפה יפה**.
ובע"כ צ"ל שה'שלחן ערוך' לא בא בהלכות אלו ללמדנו מהו גודל החרקים האסורים, כי

אם דיני חזקה. אדם שלא מבחין בחרקים גדולים הקרובים לחומט, איבד את נאמנותו בפעם אחת. אדם שנמצאו אחר בדיקתו חרקים זעירים הניתנים לזיהוי, איבד את חזקתו לאחר ג' פעמים, וכפי שכתב הראב"ד (שם). **אבל לנו"ע אסור לסמוך על אנשים שאינם יודעים לבדוק.** ברור שזה כולל את אלו שאינם בקיאים כלל בסוגי חרקים ותולעים, והמותרים לבדוק הם 'אנשים מיוחדים בעלי יראה שיבדקנו כראוי', כדברי ה'חתם סופר' וה'משנה ברורה' לעיל.

ב. מספר החרקים ושכיחותם בירקות עלים

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

מסתבר שהאחרונים התכוונו באזהרותיהם... לירקות שהיו מצויים בהם **הרבה יותר שרצים.**

השגות:

1. מניין לכותב נתון זה, היש לו מקור לכך?
2. מה הסברה לחלק **בעיקר** הדין בין הרבה חרקים למעט? האם עשרים חרקים מותר לאכול ורק מאה אסור?! ממה נפשך: אם מדובר בירקות המוחזקים **ברוב** חרקים, לכולי עלמא אז והיום אסור מדאורייתא לאוכלם ללא בדיקה. אם מדובר במיעוט שאינו מצוי, לכולי עלמא מותר לאוכלם ללא בדיקה, ואם יש מיעוט מצוי, צריך בדיקה מדרבנן.
וכן כותב הרשב"א (חולין ט ע"א):
ומה שחששו להן חכמים ואבותינו הראשונים לבדיקת הריאה משאר שמונה עשר טרפות, מפני שסרכות הריאה **דבר מצוי ולמיעוט מצוי חששו למיעוט שאינו מצוי לא חששו...**

1. **בדיקות מעבדה לקביעת שכיחות החרקים בירקות עלים**

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

בדרך כלל אין שרצים בשיעור של מיעוט מצוי ואין צורך לבדוק אחריהם שהולכים אחר הרוב...

השגה:

לצערי הכותב לא בדק היטב את הנתונים. המציאות כיום היא שירקות עלים הגדלים בשטחים פתוחים מוגדרים היום **כרוב מצוי**, כפי שמצוין בדוחות שהתפרסמו ע"י רוני שרייבר ב'אמונת עתיך' (כסלו תשנ"ה). הדוחות סותרים לחלוטין את דברי הכותב, ומוכיחים **שכמעט בכל ירקות העלים הגדלים בשטח פתוח מצוי רוב של חרקים, וממילא חיוב הבדיקה בירקות אלו הוא מדאורייתא.**

בדיקת ירקות עלים שצמחו בשטח פתוח:

(1) **סלרי:** נבדקו 4 ראשים, כולם נמצאו נגועים במידה רבה מאוד. **בכל ראש נמצאו למעלה ממאה אקריות** ועוד חרקים שונים. הפיזור של החרקים היה בכל מקום בסלרי.

(2 כרובית: נבדקו 7 ראשים שנקנו בשתי הזדמנויות שונות. בממוצע **בכל אחד מהם נמצאו 25 חרקים** ממינים שונים. רוב החרקים נמצאו בתוך התפוח, אבל חלק מהם נמצאו גם על גבי הגבעולים. סימני כרסום והפרשות של חרקים נמצאו בכל מקום.

(3 בצל ירוק: נבדקו 20 ראשים, מתוכם 18 נמצאו נגועים בתריפסים, 5-6 בממוצע בכל אחד מהם. ממצאים דומים היו גם בבדיקה אחרת שנערכה לפני כשנה.

(4 שמיר: נבדקה אגודה של כ-300 גר' ובה כ-150 ענפים. 15 מתוכם נמצאו נגועים.

(5 פטרוזיליה: נבדקה אגודה של כ-400 גר' ובה כ-250 ענפים. 18 מתוכם נמצאו נגועים.

(6 כרוב אדום: נבדקו 7 ראשים, כולם נמצאו נגועים בחרק אחד או שניים, אך בעלים החיצוניים בלבד עד השלישי. חרקים נוספים נמצאו בתוך בקע שהיה באחד הראשים.

(7 חסה: נבדקו 4 ראשים, **כולם נמצאו נגועים. בכל אחד מהם כ-11 חרקים בממוצע** (תריפסים עכבישים כנימות פרודניה). החרקים נמצאו גם בעלים הפנימיים.

תוצאות אלו הינן דוגמית מבדיקות שנערכו בשטח פתוח במשך תקופה ארוכה. **הן התפרסמו ב'אמונת עתיך' מגיליון 3 עד גיליון 18.** אפשר להתרשם מן התוצאות, והן מדברות בעד עצמן.

2. שכיחות החרקים בזמנים עברו

כתוב במאמר של הר"א מלמד: 'מסתבר שפעם היו יותר שרצים מהיום...'

השגה:

מניין לו סברה זו? האם יש לו מקור הלכתי או מדעי לכך? בפועל המציאות בדיוק הפוכה. כיום, בשל עמידות החרקים לחומרי הדברה והפיכת העולם לכפר גלובלי קטן הגורם ל"בוא" של חרקים שלא הכרנו בעבר, נוצרה מציאות שבה גם כמות החרקים גדלה לאין שיעור ממה שהכרנו בעבר, וגם התווספו זני חרקים חדשים. ביקשתי מהאגרונום יוסי אושר לבדוק אם אכן נכונה הטענה (של הר"א מלמד) לפיה פעם היו יותר חרקים מאשר היום. הוא השיב, על סמך מחקרים שיובאו להלן, שההפך הוא הנכון - כיום שכיחות החרקים גדולה יותר, והוא גם מונה את הסיבות לכך.

סקירת האג' יוסי אושר בנושא שכיחות החרקים כיום

(1 מונוקולטורה⁴

כיום הגידול החקלאי מבוסס על שטחים נרחבים של גידול אחיד (מונוקולטורה). שיטה זו מאפשרת ייעול משמעותי של תהליכי הגידול כגון שתילה, אסיף וטיפולים שוטפים נוספים. חיסרון השיטה הוא שהשטחים הללו מהווים כר פורה להתפתחות חרקים מזיקים. הסיבה לכך היא אזורי הזנה נרחבים של ה'מזון' המועדף על המזיק. כאמור, בניגוד לגידול החקלאי הכפרי שהיה נהוג בעבר ובו שטחים קטנים של מגוון גידולים (פוליקולטורה), הגידול המודרני לרוב מצריך התמודדות רציפה יותר עם חרקים נוספים.

4. University of California – Davis (2016, October 12) Why insect pests love monocultures, and how plant diversity could change that.

שיטת גידול זו לרוב גורמת לעלייה באוכלוסיית חרקים שיש להם פונקדאי מועדף (חד מזוני - מונופג) ולעידוד התרבות ניכרת של המין בהשוואה לאוכלוסיית המין בטבע.

(2) גידול מחוץ לעונה (השפעת בתי צמיחה)⁵

כיום ניתן למצוא מגוון גידולים על מדפי השיווק במשך כל השנה, גידולים שבעבר היו עונתיים. הצמח הפונקדאי מאפשר למזיקים להשלים את מחזור החיים שלהם על הגידול הקיים במשך כל השנה. כתוצאה מכך נוצר 'גשר' בין העונות, וישנם מזיקים שבשל כך קיימים בכל עונות השנה. לדוגמה: עגבניות מאכל⁶ שגידולן היה נהוג בעבר בשטח הפתוח, גדלות כיום בעיקר בבתי צמיחה (חממות ובתי רשת). מזיק חשוב בשם אקרית הקורים האדומה משלים מחזור חיים על הפונקדאי גם בעונת החורף, וכתוצאה מכך אין תקופה מוגבלת כבעבר שבה האוכלוסייה מדוללת וצריכה 'להיבנות מחדש'.

(3) הוצאת השימוש של מחטא הקרקע היעיל 'מתיל ברומיד'⁷

לפני כ-15 שנה הוצא משימוש בכלל המדינות המתפתחות התכשיר מתיל ברומיד. תכשיר זה היה ידוע ביעילותו בחיטוי הקרקע לשם הדברת מחלות ומזיקים שונים, והיה בשימוש במגוון גידולים נרחב. עד כה לא נמצא תחליף בעל יעילות גבוהה כשל ה'מתיל ברומיד'. לאורך השנים נבחנו חלופות שונות, אולם החוסר במחטא קרקע יעיל זה עדיין קיים. בשל כך בחלק מהמקרים ההתמודדות עם הפגעים 'גררה' שימוש נרחב יותר בחומרים כימיים אחרים.

(4) שימוש נרחב בחומרי הדברה - עמידות ופגיעה באויבים טבעיים⁸

כיום נדבר מרכזי בהתמודדות עם חרקים מזיקים הוא הדברה כימית. בשל שימוש נרחב בחומרים הללו נוצרו עם השנים גזעים עמידים לחומרים. כמו כן, לעיתים בשל שימוש בחומרים עם טווח קטילה רחב, נפגעו גם אויבים טבעיים של המזיקים, שיצרו איזון ברמת המזיק. ישנם מזיקים שכיום מספר החומרים היעילים נגדם נמוך, לכן הנזק החקלאי רב והימצאות החרקים הללו נרחבת.

(5) גלובליזציה⁹

בשל קשרי המסחר הנרחבים כיום בין המדינות, ישנו מעבר של מזיקים בין אזורים

5. מועצת הצמחים - אינדקס צמחים, מידע כללי בנושא עגבניה.
6. דפון האקרית האדומה המצויה, יעקב גוטליב, נטע מור - שה"מ; ד"ר צלילה בן דוד - השירותים להגנת הצומח וביקורת; ד"ר אריק פלבסקי - המח' לאנטמולוגיה - מרכז מחקר נווה יער, מנהל המחקר החקלאי.
7. Noling, J., & Becker, J. (1994). The challenge of research and extension to define and implement alternatives to methyl bromide. *Journal of nematology*, 26(4S), 573.
8. George P Georghiou (2012). *Pest resistance to Pesticides*. Springer Science & Business Media.
9. Roques Alain, Directeur de recherche à l'INRA, URZF (Unité de Zoologie Forestière), Orléans.
Auger-Rozenberg Marie-Anne, Directrice de recherche à l'INRA, URZF (Unité de Zoologie Forestière), Orléans (2019).
Climate change and globalization, drivers of insect invasions.

גיאוגרפים שונים. בכל מדינה ישנו גוף מוסמך שמטרתו הגנה מפני מזיקים חדשים. ברם, לא תמיד ההצלחה מלאה, ויש חדירה של מזיקים שלא היו מצויים עד כה באותו מקום. לעיתים מזיק חדש מתפשט מהר יותר באזור גיאוגרפי חדש בשל חוסר של אויב טבעי שמאזן את גידול אוכלוסיית המזיק.

בין השנים 2000-2019 למניינם, פלשו לאירופה 255 מינים חדשים. בין השנים 1925-1949 לעומת זאת נוספו שם 134 מינים חדשים. עלייה זו מקורה בגלובליזציה של המסחר. בישראל דוגמה טובה לכך היא התריפס הקליפורני המפורסם, שחדר לארץ בשנת 1988 למניינם. כיום מזיק זה נחשב למזיקמרכזי בחקלאות הישראלית.

ג. האוכל חרקים – כמה איסורים עובר

כתוב במאמר של הר"א מלמד:

מסתבר שאיסור אכילה מהתורה אינו יכול לחול על מאכל שכאשר אוכלים אותו לבדו, אי אפשר להרגיש בטעמו ובבליעתו. בפועל, אין אפשרות להרגיש בטעמו ובבליעתם של רוב השרצים הזעירים.

השגה:

דברים אלו הם בלתי נתפסים. הם סותרים דברי תורה וגמרא וראשונים מפורשים. נאמר בספר ויקרא (יא, מא): 'וכל השרץ השרץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל'. ועל כך נאמר בגמרא (מכות טז ע"ב):

אמר רב יהודה האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום שרץ השורץ על הארץ אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ארבעה...

ופירש רש"י:

אכל פוטיתא - **בלע** שרץ המים: נמלה לוקה חמש. נמלה - **בלע** נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש.

רואים שמי שאוכל או בולע חרק **אחד בלבד**, מתחייב בכמה לאווין. וכבר ראינו לעיל שמדובר **בחרקים זעירים מאוד**, הניכרים רק כשהם מתנועעים, וכפי שפירשו רש"י, תוספות, רשב"א ועוד, ולא ניתן לחוש את טעמם, ואף על פי כן ולמרות הכול האוכלים עובר על כמה לאווין.

לסיכומם של דברים:

כפי שעולה מתוך המאמרים, הר"א מלמד פוסק הלכות על סמך נתונים שגויים והנחות יסוד בלתי מוכחות. ע"כ יש לדחות את פסיקותיו בנושא חרקים מכול וכול.

